

*Поляруш-Сафроненко С. О.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена методології дослідження добровільних об'єднань територіальних громад в системі місцевого самоврядування. До характерних ознак названої методології, на нашу думку, слід віднести такі: а) вчення про систему загальних підходів, принципів, методів; б) пізнання конституційно-правових реалій добровільних об'єднань територіальних громад; в) узагальнення знань про порядок виникнення, розвиток і сучасний стан об'єднаних територіальних громад; г) досягнення правової та фінансової децентралізації територіальних громад.

Методологія дослідження об'єднаних територіальних громад – це вчення про систему загальних підходів, принципів та методів пізнання конституційно-правових реалій щодо добровільних об'єднань названих громад, узагальнення знань про їх утворення, розвиток і сучасний стан з метою досягнення правової та фінансової децентралізації в системі місцевого самоврядування. Методи дослідження об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування визначають як загальнонаукові та спеціально-наукові засоби, способи чи прийоми пізнання процесу децентралізації територіальних громад в системі місцевого самоврядування. Загальнонауковими є: а) діалектичний; б) історичний; в) формально-логічний; г) системно-структурний; д) соціологічний; е) статистичний; ж) порівняльний методи. Спеціально-науковими є: а) формально-юридичний; б) догматичний; в) юридико-технічний; г) герменевтичний методи та правової семіотики.

Запропоновані рекомендації сприятимуть удосконаленню вчення про методологію дослідження добровільного об'єднання територіальних громад в системі місцевого самоврядування.

Ключові слова: вчення, методологія, система, методи дослідження, добровільне об'єднання, територіальна громада, система місцевого самоврядування.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Проблема методології дослідження полягає в необхідності теоретичного аналізу системи філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових принципів і методів пізнання ролі добровільних об'єднань територіальних громад в системі місцевого самоврядування та практичного значення для формулювання висновків і рекомендацій щодо подальших наукових розвідок та удосконалення діючого конституційного законодавства їх регулювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед останніх наукових досліджень з питань методології слід звернути увагу на монографії, підручники, посібники, наукові статті і доповіді таких авторів: О. Афанасьєва, В. Боняк, В. Борденюк, С. Бостан, Н. Камінська, В. Кравченко, А. Олійник, В. Пого-

рілко, П. Рабінович, О. Скакун, Ю. Тодика, В. Федоренко та інші. Залишаються малодослідженими питання методології об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування.

Метою дослідження є поняття, ознаки та зміст методології і методів вивчення об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування. Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання: а) проаналізувати наукові праці вчених по предмету дослідження; б) запропонувати і охарактеризувати ознаки та дати визначення методології дослідження об'єднаних територіальних громад; в) дати поняття методів та їх характеристику; г) сформулювати висновки і рекомендації.

Викладення основного матеріалу. З'ясування поняття та змісту методології дослідження об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування потребує аналізу наукових праць вчених-конституціоналістів. Так, О. Афанасьєва підкреслює, що у 80-ті роки ХХ ст. світова економічна наука відчула методологічний бум. Потік публікацій з методологічних і філософських проблем економічного пізнання нараховував десятки монографій та сотні наукових статей на рік. Результатом цієї інтелектуальної активності стало виокремлення економічної методології в особливу галузь досліджень. Відображенням процесу якісної трансформації названої галузі досліджень стали зміни: а) з тенденцією до опису та осмислення сформованих структур економічного знання, напрямів еволюції, реальної практики наукової діяльності; б) розширення предметного поля економічної методології; в) сприйняття економічної науки як об'єкта методологічного аналізу [1, с. 68–69].

Отже, О. Афанасьєва поняття та зміст методології дослідження економічної науки розглядає ширше ніж тільки систему методів в межах предмета дослідження.

В. Боняк під методологією пізнання організації і функціонування органів охорони правопорядку розуміє систему принципів, підходів та методів пізнання, що є об'єктивно-необхідною та ефективною для розв'язання визначених дослідницьких завдань. Базовим системоутворюючим елементом методології вона вважає такі принципи: об'єктивність, всебічність, повноту, історизм, правовий поліцентризм. Серед сукупності методів В. Боняк виділяє філософські, загально-наукові та спеціально-наукові методи пізнання [2, с. 64–65].

Отже, В. Боняк до змісту методології включає систему принципів, підходів і методів пізнання та виділяє філософські, загальнонаукові і спеціально-наукові методи.

В. Борденюк, досліджуючи конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії місцевого самоврядування і дер-

жавного управління, вважає, що сформульовані теоретичні положення, висновки і рекомендації створюють методологічну основу для наукового пізнання природи місцевого самоврядування в його розвитку та взаємодії зі сферою державного управління. Проблеми децентралізації державного управління він вбачає у перерозподілі повноважень по здійсненню функцій і завдань держави і суспільства. Форми децентралізації, на його думку, можуть бути різними в результаті чого змінюється не природа публічної влади, а характер взаємодії між центром і системою місцевого самоврядування [3, с. 14, 116–117].

Отже, В. Бординюк вважає, що методологічну основу для наукового пізнання діяльності об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування складають процеси демократичного перерозподілу повноважень між центром і суб'єктами місцевого самоврядування, включаючи і територіальні громади.

На думку С. Бостана, проблема методологічного забезпечення пізнавального процесу на сучасному етапі є однією з найактуальніших, що пов'язано, передусім, з переходом вітчизняної науки від моністичного пізнавального підходу до плюралістичного і призвело до надмірної розпорошеності поглядів щодо розуміння поняття «методологія». Деякі автори ототожнюють методологію з філософською наукою, інші – з діалектикою, історичним матеріалізмом, загальнотеоретичними проблемами будь-якої науки; треті вважають, що методологія – це самостійна галузь наукового знання, котра виходить за межі філософського аналізу і є вченням про метод і методи; четверті заперечують за методологією статус самостійної науки, розглядаючи її як систему принципів, методів та логічних прийомів наукового пізнання. Така ситуація спостерігалася і в юридичній науці, що особливо торкається і методологічних проблем конституційного права [4, с. 19–20].

Отже, враховуючи те, що предметом нашого вивчення є методологія об'єднаних територіальних громад, методологічні аспекти проблеми конституційного права певною мірою пов'язані з нашим дослідженням.

С. Важинський і Т. Щербак вважають, що сучасна наука керується трьома основними принципами пізнання: детермінізму, відповідності і субсидіарності. Методи наукового пізнання вони характеризують як спосіб досягнення поставленої мети. Метод об'єднує суб'єктивні та об'єктивні аспекти пізнання. Метод є об'єктивним, оскільки дозволяє відображати дійсність та її взаємозв'язки. Отже, метод є програмою побудови і практичного застосування теорії. Одночасно з цим метод суб'єктивний, оскільки є знаряддям думки дослідника та включає в себе його суб'єктивні особливості. Методи досліджень поділяють на: загальні, що діють у всіх галузях науки і на всіх етапах дослідження; загальнонаукові, тобто придатні для всіх наук; часткові – для певних наук; спеціальні – для однієї специфічної науки. Такий поділ методів завжди умовний, оскільки в міру розвитку пізнання науковий метод може переходити з однієї категорії в іншу [5, с. 36–37].

Н. Камінська розглядає методологію дослідження Європейської системи місцевого і регіонального самоврядування яка складається з загально-наукових, філософсько-світоглядних принципів і підходів та спеціально-наукових методів пізнання правових явищ, використання яких дозволило отримати науково-обґрунтовані результати. Серед принципів вона виділяє об'єктивність, обґрунтованість, історизм, всебічність тощо. До загальнонаукових методів вона включає: а) системний і струк-

турно-функціональний; б) компаративний; в) формально-логічний; г) соціологічний; г) моделювання і прогнозування. Підходами Н. Камінська вважає міжнародний та національний при здійсненні порівняльного правознавства. Методологічні принципи, підходи та методи пізнання Н. Камінська застосовує і в процесі добровільного об'єднання сільських, селищних і міських територіальних громад та створення спільних органів і формування спільних бюджетів [6, с. 11–13; 275–277].

Отже, Н. Камінська підтримує позицію ряду авторів стосовно того, що методологія включає в себе міжнародні і національні загальнонаукові, філософсько-світоглядні принципи та спеціально наукові методи використання яких дозволяє отримувати науково-обґрунтовані результати.

В. Кравченко, досліджуючи науку конституційного права України підкреслює його методологічну функцію. Методами науки конституційного права він називає сукупність правил, засобів, принципів наукового пізнання, які забезпечують отримання достовірних наукових знань та виділяє такі методи: 1) формально-юридичний; 2) порівняльно-правовий; 3) історичний; 4) системний; 5) статистичний; 6) конкретно-соціологічний [7, с. 46].

Отже, В. Кравченко не розглядає методологію конституційного права України, а характеризує лише наукові методи дослідження.

А. Олійник під методологією дослідження конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність розуміє вчення про теоретичні основи пізнавальної системи загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів впливу на зміст і систематизацію наукового знання щодо конституційної свободи на підприємницьку діяльність. Методи конституційної свободи на підприємницьку діяльність, на його думку, є система засобів, прийомів та способів вивчення змісту наукових знань про названу конституційну свободу. Їх можна поділяти на загальнонаукові і спеціально-наукові. Загальнонауковими методами пізнання конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні є: а) діалектичний; б) історичний; в) формально-логічний; г) системно-структурний; д) соціологічний; е) статистичний; ж) порівняльний; з) моделювання та інші. Спеціально-науковими методами дослідження конституційної свободи особи на підприємницьку діяльність в Україні є: формально-юридичний (догматичний, юридико-технічний); герменевтичний; правової семіотики та ін. [8, с. 42–43].

Отже, А. Олійник методологію розглядає як теоретичну основу принципів і методів пізнання, а методи дослідження – як систему прийомів, засобів та способів вивчення змісту наукових знань.

Б. Пережняк вважає, що успішне вирішення будь-якої наукою, включаючи і муніципальне право, поставлених перед нею завдань залежить від стану методології під якою він розуміє вчення про методи пізнання, їх теоретичне обґрунтування. Наука муніципального права використовує загальнонаукові (діалектичний, системного аналізу, соціологічний) та спеціальні (порівняльного правознавства, нормативно-логічний, структурно-функціональний, історико-юридичний, методи переходу від загального до особливого, від абстрактного до конкретного тощо) [9, с. 33–34].

Отже, Б. Пережняк до методології муніципального права України включає загальнонаукові і спеціальні методи дослідження.

В. Погорілко та В. Федоренко під методологією науки конституційного права розуміють упорядковану систему взаємоузгоджених світоглядних принципів і методів, які дозволяють усебічно та комплексно дослідити юридичні властивості та якості конституційно-правових явищ, процесів і режимів, пізнати їх сутність і зміст, призначення в національній правовій системі в контексті розвитку вітчизняного конституціоналізму. В системі методології вони виділяють два рівні: методологічні принципи і методи. Основними принципами є: а) принципи деідеологізації та свободи наукових досліджень; б) всебічності, системності, діалектичності, історизму, детермінізму, герменевтики, феноменології, формальної логіки, об'єктивності, універсальності тощо. Методами конституційних досліджень вони називають: системний, структурно-функціональний, діяльнісний, порівняльно-правовий, історично-ретроспективний, формально-догматичний, конкретно-соціологічний, прогностичний та інші методи [10, с. 28–29].

Отже, В. Погорілко та В. Федоренко під методологією конституційного права як науки розуміють систему принципів і методів дослідження конституційно-правових явищ в контексті розвитку вітчизняного конституціоналізму.

П. Рабінович вважає, що з метою приведення правознавчих наук з існуючими соціальними реаліями слід здійснити методологічне переозброєння названих наук шляхом звільнення їх принципів і методів дослідження від адміністративно-командної заідеологізованості, демонополізації методології дослідження, плюралізації використовуваних методів, поступального розвитку юридичної науки та свободи наукової творчості [11, с. 352–353].

О. Скакун методологію теорії права і держави визначає як систему загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів пізнання права і держави, реалізованих на основі знань про закономірності їхнього застосування за допомогою сукупності юридичних понять і категорій, а також вчення про теоретичні основи їхнього пізнавального використання. Структурними елементами методології теорії права і держави О. Скакун вважає метод, загальний підхід, принцип. Метод є комплексом конкретних засобів і способів пізнання права і держави. Загальний підхід вона розглядає як філософський. Принцип є нормою-ідеєю професійного правового мислення. Кожен з загальних підходів реалізується на основі своїх принципів [12, с. 8–9].

Ю. Тодика, В. Журавський методологію науки конституційного права розглядають як вчення про методи пізнання конституційно-правових реалій. Вони виділяють загальні і спеціальні методи дослідження. Серед загальних методів виділяють методи: діалектики, позитивізму, екзистенціалізму, персоналізму, біхевіоризму тощо. До спеціальних методів відносять: системний, порівняльно-правовий, історичний, конкретно-соціологічних досліджень, статистичний та інші [13, с. 44–46].

В. Федоренко вважає, що методологія має за основу систему різнопорядкових за своїм змістом і формою принципів і методів, які є шляхом юридичного пізнання від об'єкта конституційного права до його предмета, від емпіричних знань про конституційні відносини та інститути конституційного права й інші конституційно-правові явища до теоретичних знань і узагальнень про ці об'єкти [14, с. 27–28].

Отже, В. Федоренко методологію науки розглядає як систему різнопорядкових за своїм змістом і формою принципів і методів пізнання конституційно-правових явищ.

Узагальнюючи різні думки авторів щодо методології, принципів і методів дослідження конституційного і муніципального права можна запропонувати ознаки та дати визначення методології дослідження об'єднаних територіальних громад. На нашу думку, до названих ознак слід віднести: а) вчення про систему загальних підходів, принципів, методів; б) пізнання конституційно-правових реалій добровільних об'єднань територіальних громад; в) узагальнення знань про порядок виникнення, розвиток і сучасний стан об'єднаних територіальних громад; г) досягнення правової та фінансової децентралізації територіальних громад.

Загальні підходи щодо вирішення порядку добровільного об'єднання територіальних громад в системі місцевого самоврядування слід здійснювати на філософсько-світоглядному рівні. Принципи як норми-ідеї щодо забезпечення порядку добровільного об'єднання територіальних громад. Серед них слід використовувати принципи верховенства права, деідеологізації та свободи наукових досліджень; б) всебічності, децентралізації тощо. З цією метою пропонуємо внести зміни до ст. 2. ч. 1, п. 1 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. таким чином: «верховенства права, конституційності та законності» і далі по тексту.

Методи названого дослідження групуються на загальнонаукові і спеціально-наукові. Загальнонауковими методами дослідження стосовно пізнання добровільного об'єднання територіальних громад в Україні слід вважати: а) діалектичний; б) історичний; в) формально-логічний; г) системно-структурний; д) соціологічний; е) статистичний; ж) порівняльний та ін. Спеціально-науковими методами названого дослідження можна назвати: а) формально-юридичний; б) догматичний; в) юридико-технічний; г) герменевтичний; г) правової семіотики тощо.

Саме за допомогою загальних і спеціальних методів здійснюється пізнання конституційно-правових реалій добровільних об'єднань територіальних громад, забезпечується узагальнення знань щодо порядку виникнення, розвитку і сучасного стану об'єднаних територіальних громад, їх правової та фінансової децентралізації в системі місцевого самоврядування.

Висновок. Підводячи загальний підсумок, сформулюємо висновки і рекомендації. 1. Методологія дослідження об'єднаних територіальних громад – це вчення про систему загальних підходів, принципів та методів пізнання конституційно-правових реалій щодо добровільних об'єднань названих громад, узагальнення знань про їх утворення, розвиток і сучасний стан з метою досягнення правової та фінансової децентралізації в системі місцевого самоврядування.

2. Методи дослідження об'єднаних територіальних громад в системі місцевого самоврядування визначають як загальнонаукові та спеціально-наукові засоби, способи чи прийоми пізнання процесу децентралізації територіальних громад в системі місцевого самоврядування. Загальнонауковими є: а) діалектичний; б) історичний; в) формально-логічний; г) системно-структурний; д) соціологічний; е) статистичний; ж) порівняльний методи. Спеціально-науковими є: а) формально-юридичний; б) догматичний; в) юридико-технічний; г) герменевтичний методи та правової семіотики.

3. Запропоновані рекомендації сприятимуть удосконаленню вчення про методологію дослідження добровільного об'єднання територіальних громад в системі місцевого самоврядування.

Література:

1. Афанасьєва О. Н. Лекції з основ наукових досліджень. Електронний доступ / <https://bn.ua1lib.org/book/3020671/0f31bd>
2. Боняк В.О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Ліра, 2015. 372 с.
3. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : монографія. К. : Парламентське видавництво, 2007. 576 с.
4. Бостан С. К. Методологічний інструментарій конституційно-правового дослідження. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3. С. 19–25.
5. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навчальний посібник / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
6. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна : монографія. Київ, 2012. 413 с.
7. Кравченко В. В. Конституційне право України : навчальний посібник. Вид. 3-тє, виправл. та допов. К. : Атіка, 2004. 512 с.
8. Олійник А. Ю. Конституційна свобода особи на підприємницьку діяльність в Україні : монографія / А. Ю. Олійник. Київ : КНУТД ; Дніпро : ДДУВС, 2022. 256 с.
9. Муніципальне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін. ; за заг. ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. К. : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
10. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. 3-тє вид., перероб. і доопр. ; передумова проф. В. В. Коваленка. К. : КНТ ; Видавництво Ліра-К, 2011. 532 с.
11. Рабінович П. Методології вітчизняної юриспруденції сучасні проблеми перетворення / П. Рабінович. *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. Т. 1. С. 352–354.
12. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-тє видання. К. : Алерта, 2012. 524 с.
13. Конституційне право України : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. академіка АПрН України, доктора юридичних наук, професора Ю. М. Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В. С. Журавського. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
14. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : монографія. К. : Ліра, 2009. 580 с.

Polyarush-Safronenko S. Research methodology of united territorial communities in the system of local self-government

Summary. The article is devoted to the research methodology of voluntary associations of territorial communities in the system of local self-government. In our opinion, the following should be attributed to the characteristic features of the methodology of the study of united territorial communities: a) teaching about the system of general approaches, principles, methods; b) knowledge of the constitutional and legal realities of voluntary associations of territorial communities; c) generalization of knowledge about the order of emergence, development and current state of united territorial communities; d) achievement of legal and financial decentralization of territorial communities. The methodology of the study of united territorial communities is the teaching of a system of general approaches, principles and methods of learning the constitutional and legal realities of voluntary associations of the named communities, generalization of knowledge about their formation, development and current state with the aim of achieving legal and financial decentralization in the system of Local Government. Methods of research of united territorial communities in the system of local self-government are defined as general scientific and special-scientific means, methods or methods of learning the process of decentralization of territorial communities in the system of local self-government. General scientific are: a) dialectical; b) historical; c) formal and logical; d) systemic and structural; e) sociological; e) statistical; g) comparative methods. Special scientific ones are: a) formal and legal; b) dogmatic; c) legal and technical; d) hermeneutic methods and legal semiotics. The proposed recommendations will contribute to the improvement of the teaching on the methodology of the study of the voluntary association of territorial communities in the system of local self-government.

Key words: teaching, methodology, system, research methods, voluntary association, territorial community, system of local self-government.